

Kulturarv och medborgardialog

Ett seminarium inom ramen för Agenda Kulturarv

Referat och reflektioner kring ett seminarium

" Vi upplever landskapet på olika sätt, ser olika saker och har olika sätt att värdera. När vi som experter tittar in i ett landskap finns det också de som tittar ut och frågar sig vilka vi är och vad vi gör där. Vad vill vi bidra med och vad förväntar vi oss?" (Marie Stenseke)

Text:

Kristian Larsson, KL Information & kommunikation, Höganäs

E-post lkristianl@swipnet.se

Marie Odenbring Widmark, Antikvarie, Regionmuseum Västra Götaland

E-post marie.odenbring@alvlanmus.se

Omslagsbild:

100-årsjubileum vid Anten-Gräfsnäs museijärnväg, en kulturmiljö där det finns stort lokalt engagemang. Foto: Ola Erikson, RMVG

Innehåll:

Inledning	5
<i>Bakgrund</i>	5
<i>Syfte</i>	5
<i>Målsättning</i>	5
Seminariet	6
<i>Medborgardialog – processer och arbetsformer för kulturmiljövården</i>	7
<i>Lokal kunskapsuppbyggnad – kulturvårdsprogram Grangärdebygden</i>	8
<i>Landskapets värden – lokala perspektiv och centrala utgångspunkter</i>	11
<i>Industridokumentation i dialog, exemplet Akzo Nobel i Stenungsund</i>	13
<i>Från veteranverkstad till multimedia show, ett samarbetsprojekt mellan Innovatum och Metall</i>	15
<i>Samtalssvårigheter, om- och tillbyggnad av Ulricehamns kyrka</i>	17
<i>Att fråga medborgarna, en rapport från VästSOM-undersökningen</i>	19
Avslutande diskussion	20
<i>Med vilka och kring vad för vi/vill vi föra dialogen?</i>	20
<i>Vilket är det bästa sättet att kommunicera?</i>	20
<i>Har vi beredskap för konsekvenserna av en dialog?</i>	21
<i>”Resursträsket” – ekonomiska hinder och möjligheter</i>	21
<i>Kommunernas betydelse för kulturmiljövården</i>	22
<i>Med vilka samarbetar vi?</i>	24
<i>Att skapa engagemang</i>	25
<i>Attitydtillväxt genom skolarbetet</i>	26
Bilagor	28

agenda **k**ulturarv

västra götaland

INLEDNING

Agenda Kulturarv är ett samarbete mellan Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna och läns museerna. År 2002 fick varje län samt Riksantikvarieämbetet 250 000 sek till sitt arbete. Projektgruppen för Agenda kulturarv i Västra Götalands län¹ genomför under 2002 och 2003 bl a sex seminarier som sökt belysa ett antal olika frågeställningar kring kulturarvet, som en del i en omvärldsanalys. Texten som följer är dokumentationen av Kulturarv och medborgardialog – det sista seminariet i raden.

Närvarande var företrädare för ideella organisationer, forskare och tjänstemän som arbetat med frågor kring medborgardialog, inflytande och olika arbetsmetoder knutna till dessa.

Bakgrund

Agenda Kulturarv är ett nationellt projekt vars syfte är att förnya inriktningen av kulturmiljövårdens arbete och ge kulturarvsfrågorna en bättre demokratisk förankring och större slagkraft. Agenda Kulturarv vill erbjuda en mötesplats för analys och diskussion kring kulturmiljöarbetet bl a i samverkan med det omgivande samhället.

Agenda Kulturarv Västra Götaland vill långsiktigt stärka kulturarvssektorns ställning i länet bland annat genom att arbeta fram ett operativt och framåtsyftande handlingsprogram med visioner och strategier för länets kulturarvssektor i vid mening.

Syfte

För kulturarvssektorn har delaktighet, brukarperspektiv och lokal förankring allt mer kommit att hamna i fokus för diskussionen kring hur arbetet vid museer och andra organisationer skall bedrivas. Vad innebär detta i praktiken? Vid seminariet diskuterades frågor kring detta. Under förmiddagen presenterades några projekt som alla har olika infallsvinklar på ämnet medborgardialog. I anslutning till dessa och under eftermiddagen diskuterades:

- Med vilka och kring vad för vi/vill vi föra dialogen? Medborgardialog kring t ex historieskrivning, bevarandenaspekter, föremålsinsamling, det immateriella kulturarvet.
- Vilket är det bästa sättet att kommunicera? Hur arrangerar vi de processer vi sätter igång? På vilka arenor möts vi?
- Har vi beredskap för konsekvenserna av en dialog? Med lokal förankring och ett brukarperspektiv på kulturarvet kommer ev ställningstaganden som sektorn kan ha svårt att acceptera. En dialog innebär sannolikt också ett ökat engagemang som ställer nya krav på en kulturarvsverksamhet som redan har begränsade resurser.

Målsättning

Målet med seminariet var att genom att lyfta fram ett antal intressanta projekt bidra till den fortsatta diskussionen kring hur medborgarperspektivet kan få ytterligare genomslag i verksamheten. Målet var också att finna nya samarbetsformer och öka den ömsesidiga respekten, för att bättre tillvarata kulturarvet och varandras resurser.

¹ Med företrädare för Göteborgs Stadsmuseum, Göteborgs Naturhistoriska museum, Västergötlands museum, Bohusläns museum, Regionmuseum Västra Götaland och Länsstyrelsen Västra Götaland.

SEMINARIET

Seminariets formella del inleddes av Marie Odenbring Widmark, som började med att tala om den egna rollen inom kulturmiljövården. Ifrån att ha vårdat monument har vi gått mot hela kulturmiljöer. Från att ha värnat det exklusiva och specifikt intressanta har vi börjat lyfta fram även det vardagliga som berör många människor. Detta i kombination med dagens snabba samhällsutveckling innebär också att vi gått från att uppmärksamma det mer ålderdomliga till att även omfatta det samtida, menar Marie Odenbring Widmark. Det vidgade synsättet avspeglar sig i de kulturpolitiska målen, som finns formulerade sedan år 2000.

- Ett försvarat och bevarat kulturarv
- Ett hållbart samhälle med goda och stimulerande miljöer och med kulturmiljöarbetet som en drivande kraft i omställningen.
- Allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna kulturmiljön.
- Nationell och internationell solidaritet och respekt för olika gruppers kulturarv.

Regering och riksdag arbetar för och påverkar i den önskade riktningen på flera olika sätt. Dels genom regleringsbrev till Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna, men också genom lagstiftning, de påverkar dessutom genom riktad medelstildelning till olika projekt. Agenda Kulturarv är ett av dessa projekt. Ett annat projekt är Storstadens arkitektur och kulturmiljöer. Modernismens bebyggelse är ett område som traditionellt inte uppmärksammats i någon större utsträckning.

För att vi ska kunna uppnå ett hållbart samhälle med kulturmiljöarbetet som en drivande kraft och allas förståelse och delaktighet, så måste vi lyckas att få till stånd en bred dialog med brukarna. Vi har naturligtvis dialog hela tiden, t.ex. inom olika projekt och ärendesammanhang. Men vi måste fråga oss hur den

kan fördjupas, om vi för dialog med rätt grupper och om vi kommunicerar på rätt sätt. Hur målet med allas förståelse och delaktighet ska tolkas och tillämpas är ingen lätt fråga. Det kommer att kräva mycket diskussion inom sektorn, innan vi kan hitta rätt.

Till seminariet har vi försökt att samla några exempel, med olika infallsvinklar på temat medborgardialog, som kan vara vägledande i diskussionen. Förhoppningen är att inläggen ska spegla olika frågeställningar och att de ska utgöra underlag både för eftermiddagens diskussion och i det fortsatta arbetet med Agenda Kulturarv. Seminariet är ingen solitär. Det slutliga målet är ett handlingsprogram för kulturmiljövården.

Dagens inlägg spänner över kulturmiljöprogramarbete, dokumentation och föremålsinsamling och berör frågor kring hur man fångar det immateriella kulturarvet. Inläggen är också tänkta att belysa vad som kan hända med dialogen i ett specifikt ärende.

Någonstans har Raä skrivit att; ”kulturmiljöarbetet har ovanligt goda förutsättningar att bidra till att skapa lokala mötesplatser, förmedla lokal kunskap och väcka opinion”. Tanken är god, men för att detta ska få genomslag så krävs en bred samverkan mellan olika organisationer – inte bara den institutionaliserade kulturmiljövården. I sammanhanget är kommuner, medlemsorganisationer och ideella föreningar oerhört viktiga. Inbjudna till seminariet är bl a företrädare från dessa sektorer. Det är representanter från hembygdsrörelsen, som engagerar uppemot 500 000 svenskar idag. Det är representanter från den ideella byggnadsvården, men också kommunerna och Hushållningssällskapet, det sistnämnda är en medlemsorganisation med stark förankring ute i bygderna och stort engagemang kring landsbygdsutveckling.

Medborgardialog – processer och arbetsformer för kulturmiljövården

Karin Arvastson inledde med att ge länen äran för att vara initiativtagare till Agenda Kulturarv och berättade att Raä har en egen agenda där man försöker finna en strategisk plan för hur de ska arbeta i framtiden. Arbetet har pågått sedan förra året och ska slutligen sammanställas med vad länsstyrelserna och läns-museerna kommer fram till. Samordningen är tänkt att ske på en konferens omkring den 20-21 maj. Det är en spännande process som kan gå såväl ett steg framåt, som två tillbaka, men vi är i alla fall på rätt väg, tror Karin Arvastson.

Det pågår en ide- och metodutveckling runt om i landet. Många vill arbeta med nya frågor. I ansökningarna om 28:26 anslag och FoU anslag, finns många intressanta initiativ. Man vill arbeta med nya epoker eller med nya frågeställningar och försöker finna nya arbetssätt och nya inriktningar i kulturmiljöarbetet. Samtidigt skär man ner i anslagen till Raä. Det är därför svårt att uppmuntra initiativen ekonomiskt. Det finns en massiv uppslutning kring många frågor, men det finns inte pengar att stödja dem. Om vi ska kunna skapa en ny inriktning måste resurstilldelningen öka. Det går inte att lägga ner allt det vi sysslat med förut. Vi har kommit långt i samarbetet med allmänheten och olika organisationer. Vi kan inte bara ge upp det vi har gjort. Men vi måste fånga upp de nya idéerna och det är inte gratis. Agenda Kulturarv får inte bli två väldigt intressanta och roliga år utan någon praktik.

Karin Arvastson arbetar på Kunskapsavdelningen där hon bl a ägnar sig åt ett programarbete kring det moderna samhället. Till viss del är projektet en fortsättning på Storstadens arkitektur och kulturmiljö, ett projekt som varade i tre år och väckte många frågor kring metoder, förhållningssätt, antikvarierollen osv. Dessa frågeställningar finns med under den nya rubriken och arbetet sker långsiktigt.

En annan huvuduppgift är som sakkunnig i arbetet med Forsknings och utvecklingsanslagen, FoU och 28:26. Uppgifterna har gett en tydlig bild av det ekonomiska behovet inom sektorn. Det finns bara anslag för att täcka 25 % av behovet. Det måste därför till kraftanstyrningar i form av lobbying i korridorerna, från alla parter, för att få ökade statliga anslag. Rent matematiskt hamnar tre fjärdedelar av kulturmiljöarbetet vid sidan av. 75 % av alla frågeställningar aktualiseras m a o inte. Naturligtvis ska vi inte ge upp förnyelsen, men vi måste se behovet av att arbeta på många fronter samtidigt, menar Karin Arvastson.

Riksantikvarieämbetet arbetar med delaktighet och dialog på flera olika plan. Raä går inte själva ut och har dialog med allmänheten i skilda projekt, såvida det inte handlar om pilotprojekt eller liknande. Raä står för metodutveckling och som stödjare för skilda projekt genom t ex FoU och 28:26. Raä ska också skapa mötesplatser för alla dem som arbetar med frågorna, framför allt genom konferenser där alla inom sektorn ges möjlighet att träffas och diskutera olika frågeställningar.

I höstas genomfördes två konferenser på temat medborgardialog. Det första ägde rum i Örebro och riktade sig främst till olika ideella organisationer och dess representanter, den andra arrangerades i Hässleholm. Den förra konferensen handlade om hur ideella föreningar kan driva kulturmiljöfrågor och hur de kan samarbeta kring t ex dokumentation och se till att deras arbete verkligen tas om hand av kulturmiljösektorn.

Den senare konferensen var i hög grad metodinriktad och samlade erfarenheter från skilda projekt som arbetat med medborgardialog. Konferensen gav deltagarna möjlighet att fördjupa sig i teorierna och begreppen kring medborgardialog. I skilda gruppdiskussioner ventilerades sedan några pågående eller avslutade projekt med erfarenhet av medborgardialog. Bland de inbjudna föreläsarna fanns representanter från bl a Storstadsprojektet och Kulturarv i dialog. Det senare är ett projekt

som fungerar likt en slags ambulerande studie-cirkel, där deltagarna själva får fotografera och dokumentera sin närmiljö. För denna presentation stod Eva Löfgren. Sören Holmström berättade om Grangärdebygden. Jens Olsson höll en presentation inom Storstadsprojektet som rörde Møllevången i Malmö, där man använt sig av en metod för medborgarinflytande. Projektet stöds bl a av FoU pengar. Ett annat projekt var folkhemmets bebyggelse i Bromöl-la, som handlar om vad människor kan berätta om sin hembygd och som presenterades av Katarina Ohlsson och Monica Berger. I en grupp berättade Olof Antell om färgsättningen av Skärholmen. En annan grupp fick berättat för sig om de olika opinionerna och intressena i Karlstad efter det att Domusvaruhuset brun-nit ner – vad skulle man bygga istället och hur skulle det se ut. Den sista presentationen höll Helena Westin som berättade om Smalspåret i Småland. Ett projekt där ideella organisationer, kulturmiljösektorn och andra intressenter kom i konflikt med varandra, innan smalspåret slutligen kunde räddas.

Resultaten från konferensen i Hässleholm var flera. En viktig diskussion hölls kring ämnet inflytande och ansvar. Våra kulturmiljöpolitiska mål säger att kulturmiljön är allas ansvar, men kan man ha ansvar för någonting man inte kan utöva inflytande på? Aspekten gäller bl a kunskapsuppbyggnaden. Man får en rikare och berikad kunskap om flera kompetenser är delaktiga i en process. Det är en viktig del av den nya vidgade expertrollen. Skilda gruppers berättelser och dokumentationer är någonting vi måste ta tillvara och ta på allvar.

Karin Arvastsons inlägg avslutades med en kortare redogörelse för Det moderna samhällets bevarande. Inom projektet försöker man arbeta fram ett program för hur man ska arbeta med den moderna bebyggelsen. Naturligtvis kan man beskriva och dokumentera på traditionellt sätt, men man kan också arbeta med den på nya sätt. En viktig metod är dialog och delaktighet. Hur värderar människor sin boendemiljö, hur vill de att den ska se ut i framtiden och hur vill de att den ska förvaltas, är

frågor som aktualiseras. Långsiktigt hållbar utveckling, integrationsfrågor och frågor kring det mångkulturella samhället är andra aspekter som man måste väga in i arbetet med 1900-talets bebyggelse. I projektet samarbetar Raä med Naturvårdsverket kring metoder för dialog och delaktighet. Man samarbetar också med Agenda 21 och SAMDOK om hur man engagerar människor i den egna boendemiljön. Projektet innehåller dessutom ett miljömålsarbete kring dessa frågor. Det är i miljömålsarbetet som många av de nya frågorna utkristaliseras och får en naturlig plats.

Lokal kunskapsuppbyggnad – kulturvårdsprogram Grangärdebygden

Delaktighet och demokrati är inte samma sak konstaterade Sören Holmström inledningsvis, men delaktighet i kunskapsuppbyggnaden kan leda till en demokratisk process. Det kan t ex vara samrådsförfarandet när det gäller planeringen vid antagande av detaljplaner eller fördjupade översiktsplaner.

Sören Holmström var mellan 1990-2000 kommunantikvarie i Ludvika, där han arbetade med fysisk planering och restaurering och lade ner mycket kraft på samverkan med Stadsarkitektkontoret och Mark och plan. Det visade sig strategiskt för vad som senare skulle leda fram till Grangärdeprojektet. En annan förutsättning var att kulturförvaltningen kunde få en aktiv roll i kunskapsuppbyggnaden, som nödvändigtvis inte behöver vara kopplat till ett planarbete. Kulturförvaltningarna kan vara mer aktiva i kunskapsuppbyggnaden än vad de är idag. På kommunal nivå är ett samarbete mellan kultursidan, Mark- och plansidan och Stadsarkitektkontoret centralt för uppbyggnaden av den lokala dokumentationen. Sören Holmströms perspektiv på kulturmiljövården är således ett kommunalt perspektiv.

I sitt anförande försökte han besvara frågorna: Vem är det som pekar ut kulturvärdena? Vem kan peka ut kulturvärdena? Vem har kompetensen att peka ut kulturvärdena? Han knöt an till frågeställningarna i seminariets utskick: Med vilka för vi en dialog? Brukarna, vilka anars, är det retoriska svaret, menar Sören Holmström. Brukarna är många. Det är lokal-föreningar, eldsjälur, politiker, åtminstone i mindre kommuner, där de är en del av föreningslivet osv – men det är också ”gaphalsarna”. De sistnämnda är ofta kunniga, men kan också prägla en lokal befolkning, vilket man ska vara mycket vaksam på. Men vi måste också se till att mobilisera *Johansson*, som inte är aktiv. Det bör man nog göra den kommunala vägen, inte från central eller regional nivå, tror Holmström. Helst ska det växa fram underifrån med stöd av kommunen.

Om vad ska man då prata med brukarna? Om det som intresserar dem givetvis. Deras egna lokalhistoriska kunskaper, deras egna känslor och upplevelser av bygden de bor i och deras egna idéer om bygdens framtida utveckling, är tre saker som kanske intresserar i högre grad än någonting annat. Antikvarien bör ta tillvara detta i kunskapsuppbyggnaden. Brukarna har tillgång till kunskaper vi endast kan komma åt genom dialog med dem. De kan hjälpa till att identifiera lokalhistoriska företeelser, som inte antikvarien har vare sig möjlighet, tid eller intresse av att känna till. Det personliga intresset av lokalhistorien har inte antikvarien till professionen. Vi är gäst hos verkligheten och det är nyttigt att hålla i minnet, menar Sören Holmström.

Brukarna kan också identifiera miljökvallitéer, som är kopplade till att man brukar platsen, som vi aldrig kan se. Ofta handlar det om känsloupplevelser där de varken har begrepp eller ord för att formulera sig, men där de måste ges rätten att peka ut någonting som viktigt. I sammanhanget blir antikvariens respekt av stor betydelse.

Utan lokalbefolkningens delaktighet kan antikvarien inte annat än skumma på ytan. Det

handlar om en abstrakt nivå gällande hustyper och liknande. Däremot har han inga lokalhistoriska kunskaper. De faktiska kvaliteter som identifieras idag kommer sällan fram eller kommer fram när det är för sent, t ex i samband med ett planarbete, då man tar ställning för eller emot något. I Grangärde var målsättningen att få fram dessa kvaliteter och kunskaper redan i arbetets begynnelse.

”Kulturvård från ovan”. Illustration av Harry Peterson, Grangärdeprojektet ©.

En annan målsättning var att de själva skulle producera kunskapen. Det var en alltigenom lokalt förankrad kunskapsuppbyggnad, som engagerade *Johansson* i Grangärdeprojektet. I första hand var det en grupp på 25-30 personer som var engagerade i Grangärdeprojektet. Men vad dessa producerade, identifierar sig också andra med och deras synpunkter kommer fram i mycket informella samtal på byn.

Sören Holmström hyser förhoppningar om att detta ska leda till nya problemlösningar i framtiden. Problemlösningar som inte bara handlar om bevarande, utan om hemortens överlevnad överhuvudtaget. Plötsligt upptäcker man att byborna arbetar som planerare, berättar han. De beskrev inte bara sin historia, utan också deras förväntningar på framtiden. Problemet var att de ofta beskrev sina mycket små och personliga historier, vilka vi vanligtvis tycker är ointressanta i plansammanhang.

Så långt det är möjligt måste vi möta och kommunicera medborgarna på deras egna arenor. Nätverk byggs lokalt, på lokalt engagemang och kan inte initieras uppifrån. Det finns

en treenighet där man har olika uppgifter, lokalt, kommunalt och regionalt. Nätverken syftar till programproduktion och planeringsunderlag, samt lokalt producerad dokumentation. I nätverket är kommunen en strategisk punkt. De tjänstemän som har ett personligt engagemang finner vi lokalt eller regionalt, på kommunal nivå. I Sverige har vi bara 40-50 aktiva kommunantikvarier i tjänst. I femton år har man talat om vikten av kommunantikvarier, men ingenting händer.

Nätverkets gemensamma produktion kan användas som kunskapsunderlag inom samtida eller framtida fysisk planering. Den syftar också till att bygga upp en lokal historiebild, med regionala och nationella perspektiv. I förlängningen kan detta stärka KMV:s folkliga förankring och institutionella positioner. Samverkan med medborgarna kommer att stärka vår roll.

Grangärde är en bergslagsbygd, med bergsmän och en väldig entreprenörsanda. Här fanns 1996/1997 en lokalgrupp, Grangärdebygdens intresseförening, som arbetade med hela Grangärdebygdens utveckling. Ur Sören Holmströms perspektiv var Grangärdebygden ett pilotprojekt och ett politiskt uppdrag från kulturnämndens arbetsutskott, om ville prova nya metoder för kunskapsuppbyggnad. Projektet anknöt till ett pågående byutvecklingsarbete. Det fanns upparbetade kontakter sedan flera år tillbaka och en samverkan mellan Mark och plan och Stadsarkitektkontoret. Utan dessa förutsättningar hade det varit svårt att starta ett liknande projekt.

Syftet var att lokalbefolkningen skulle inventera, beskriva, peka ut och framför allt formulera sig. Projektet omfattade fem byar med varsin projektgrupp på vardera 3-7 deltagare. Till projektet slöt sig också hembygdsvetare och en person som var väldigt duktig på att teckna som gjorde illustrationer. Det fanns många lokala kompetenser som identifierades under arbetet.

De boende skulle dokumentera och beskriva den fysiska miljön, de skulle lokalisera vad de tyckte var särskilt värdefullt – historiska, upp-

levelsemässiga och sociala företeelser. Nyttan med projektet, ur politiskt perspektiv, var att undersöka om man kunde finna nya metoder för ökad

Kyrkebyn från ovan – vinter, akvarell, Harry Peterson ©

delaktighet i samband med fysisk planering. Politikerna hoppades också på ett brett kunskapsunderlag, med sektorsövergripande problemförståelse.

Projektet hade en styrgrupp och kommunal projektledning. Sören Holmström inrättade ett lokalkontor och befann sig två dagar i veckan på platsen. Områdets samtliga byggnader inventerades, ca 1100 st. Bygrupperna delade in geografien i 26 delområde – de gjorde kartpålägg, läste litteratur, dokumenterade och fotograferade. Bygruppsmöten där man samrådde med övriga bybor arrangerades kontinuerligt.

Programresultatet presenterades i olika byaredovisningar. I ett första led gjorde man en övergripande beskrivning av sin by, av byggnader, vägar, platser och dyl. Dessa redovisades bl a kartografiskt för att planerarna ska ha nytta av informationen. Därefter övergick man till att beskriva sin historia/berättelser, olika användningsområden, olika upplevelser, känslor mm. Slutligen formulerade man ett utvecklingsarbete under rubrikerna; utvecklingsmöjligheter, kulturvårdsarbetet och arbetsformer

Slutsatserna av projektet var bl a att relevanta och kompetenta kunskapsproducenter finns lokalt. Vi kan inte själva producera all relevant kunskap. Vi kan däremot ge stöd med meto-

der och regional kunskap, ett behov som kommer till att öka. De kulturkvaliteter vi kan finna i den lokala kunskapsuppbyggnaden är bl a särarten, helhetsbeskrivningarna, karaktäriseringarna. Det handlar med andra ord främst om innehåll i kunskapsuppbyggnaden och inte så mycket om värderingar.

Lokala KMV-program kan användas som kunskapsunderlag i fördjupade översiktsplaner och detaljplaner. Men medborgarengagemang kommer också till att få konsekvenser för kulturminnesvården. En lokal förankring av kunskapsuppbyggnaden ger politisk styrka och efterfrågan på vår kompetens kommer att öka – inte minska. Det kräver också nya arbetsformer och roller. Vi blir mera av instrumentmakare och mentorer, och metodutveckling sker i samverkan med lokalbefolkning och etnologer.

Sören Holmström avslutade sitt anförande med att ytterligare understryka kommunantikvariens strategiska betydelse. Medborgardialog och engagemang är inga projekt, de förutsätter långsiktig antikvarisk närvaro i det lokala rummet. Agenda K:s kanske viktigaste fråga på sikt är hur vi ska bygga upp den antikvariska kompetensen på kommunal nivå. Lämnas denna operativa fråga faller Agenda K:s övriga ambitioner, vad gäller medborgardialog och brukarinflytande, menar Sören Holmström.

Landskapets värden – lokala perspektiv och centrala utgångspunkter

Vår forskning är mycket kopplad till de EU-stöd som finns för att forma landsbygden och landskapet. Idag är 30-40 % av det svenska jordbrukslandskapet föremål för någon form av ersättning för landskapsskötsel, berättar Marie Stenseke. Flera myndigheter, inte minst i Västra Götaland och Bohuslän, är främst intresserade av att man producerar biologisk mångfald och kulturhistoria. Det betraktas som viktigare än att producera livsmedel.

Ekonomiskt handlar det om ett par miljarder. Man kan fråga sig vem det är som ska designa det här landskapet – vem är det som bestämmer?

Med hjälp av en OH-bild exemplifierade Marie Stenseke t ex att det är långt ifrån alla stenvägar, som brukarna kan väntas få EU-stöd för att sköta. De stiliserade stenvägar som Marie Stenseke visade var lokaliserade i olika terräng, åker-, skogs-, betesmark etc. Samtliga omfattas av biotopskyddet i Miljöbalken och får inte tas bort. Men myndigheterna sänder ut tydliga signaler om vad som är att betrakta som viktigt att underhålla och bevara. Det är bara de stenvägar som ligger i eller i angränsning till åkermark som lantbrukare kan få ersättning för att underhålla. Man kan fråga sig varför det är så och samtidigt ifrågasätta toppstyrningen inom landskapsvården.

Marie Stenseke berättar att hon under 1998 genomförde drygt fyrtio intervjuer i tre socknar i olika delar av Bohuslän. Forskningens syfte var att öka kunskapen om vilka landskapsvärden bönder och andra lokala boende ser och värderar, och dra slutsatser om hur man bättre ska tillvarata, samt engagera brukare och lokala intressen i landskapsvården.

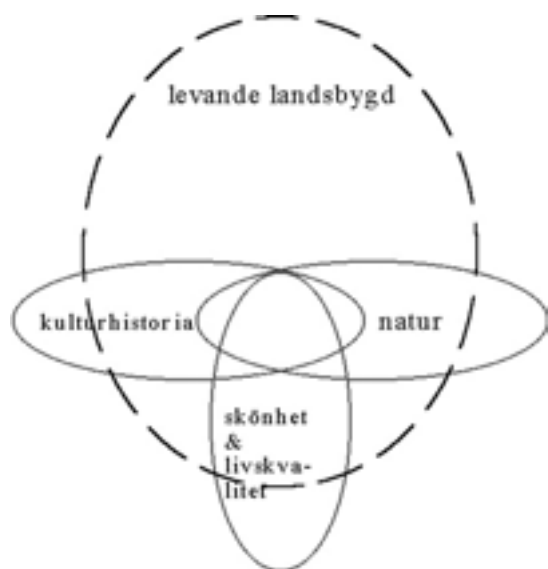
De intervjuade var i huvudsak lantbrukare, men även andra boende intervjuades. De fick svara på frågor om vilka värden de ser i landskapet, vad de gjorde i landskapet för att bevara dessa och vilka kunskaper det finns etc.

Landskapsbilden är subjektiv. Vi upplever landskapet på olika sätt, ser olika saker och har olika sätt att värdera. När vi som experter tittar in i ett landskap, finns det också de som tittar ut och frågar sig vilka vi är och vad vi gör där, berättar Marie Stenseke. Vad vill vi bidra med och vad förväntar vi oss?

Skee, Tegneby och Solberga var de tre undersökta socknarna. Socknarna har alla vissa kultur- och naturvärden. Det är naturligtvis viktigt att ha någonting att relatera svaren till. Att t ex studera ren slättbygd skulle vara ganska

ointressant i sammanhanget. De en till två timmar långa intervjuerna var sk semistrukturerade och hade ett visst etnologiskt perspektiv.

Vad är värdefullt i landskapet för er? Svaren beror till viss del på vad de intervjuade, t ex lantbrukarna, lärt sig om landskapsvård eller fått utpekad för sig som viktigt och värdefullt att bevara. Man kunde bl a se att de använde sig av begrepp för att beskriva värden, som inte hade någon lokal förankring – men o till viss del får man de svar man förväntas vilja höra. Det är därför inte helt enkelt att se vad som är deras egna värderingar och vad de *lärt* är värdefullt. I övrigt var det vanligt att de nämnde fåglar, blommor, kulturhistoriska rariteter, den biologiska mångfalden och vilda djur som särskilt värdefullt – men inte varg den var snarare hatad.

Marie Stenseke tar hjälp av fyra aspekter för att analysera vad intervjupersonerna berättar. Den första aspekten är natur. Naturaspekten skulle kunna sammanfattas med liv och mångfald – en respekt för levande organismer, för vilda djur och växter. En bakomliggande uppfattning är också att minskar vi mångfalden och rubbar balansen så faller det tillbaka på oss själva. Naturaspekten betonas främst utan-

för de odlade ytorna och är relativt sett starkare hos den icke-lantbrukande befolkningen. Den andra aspekten är den kulturhistoriska, som handlar om tradition och rötter och denna aspekt är starkare hos de som har bott länge på orten. De fritidsboende pratar mer om hav och skog. Vad som är intressant och som också går att koppla till Sören Holmströms inlägg är att så många människor betonar den närliggande historien, de senaste tvåhundra åren, som man själv hade kopplingar till. Man kunde relatera till sin egen släkt, sin egen gård eller till berättelser på bygden om personer som hade levt. I varje trakt fanns det också någon person eller hembygdsförening som tog tillvara på dessa berättelser. Berättelserna och minnena var viktiga, men man var inte lika säker på att man ville ha tillbaka det gamla landskapet, de kala kullarna som Bohuslän präglades av när allting betades av. Det var fult på trettioalet, nu är det fint, kunde de säga berättar, Stenseke. Det är stor skillnad på att vilja bevara minnet och på att faktiskt vilja bevara landskapet.

I de bygder som undersökningen genomfördes finns det gott om äldre historiska lämningar såsom, bronsålderslämningar, hällristningar, kungagravar mm. De som hade dessa på sina marker var naturligtvis stolta. Om man t ex fått utpekad för sig att man hade skålgropar tyckte man att de var betydelsefulla. (Även om de låg under jorden så fick man EU-bidrag för dem.) Annars fick man intrycket av att dessa äldre lämningar inte kändes som en del av deras historia. Några berättade t o m hur de blivit iväg körda när de nyfiket närmat sig en lokal utgrävning. Kanske är det en förändring på gång, men bland äldre människor får man det intrycket.

En tredje aspekt är skönhet och livskvalitet, som handlar om estetik och lugn och ro, vackra platser etc. En sista och övergripande aspekt är en levande landsbygd. I alla berättelser var detta viktigare än de fysiska uttrycken. De intervjuade önskade sig ett öppet och levande landskap, som gärna fortfarande präglas av jordbruk: "Vi ser hellre bönder än stenmu-

rar, om vi är tvungna att välja." I bevarandet och utvecklandet av det fysiska landskapet är det viktigt att denna aspekt finns med menar Stenseke. Ska man engagera folk måste man också ta hänsyn till deras perspektiv och inte bara fokusera på det rent fysiska som t ex stenmurar. Kultur- och naturvärden försvinner om det inte längre finns någon befolkning i bygderna. Marie Stenseke betonar att ytorna i figuren inte är fixa. De kan förändras t ex genom kunskap, inte bara den som kommer uppifrån utan också den lokalt genererade och överförda kunskapen.

Projektets slutsatser är rubricerade som ett förslag eftersom min forskning är planeringsinriktad berättar Marie Stenseke avslutningsvis. Hur ska man kunna förbättra landskapsvärden?

- Förbättrad information – t ex om vad som finns i markerna, natur- och kulturhistoriska inventeringar.
- Adressera hela bygden – EU-stöden är t ex riktade mot enskilda brukare. Hur gynnar man och stöder hela bygden.
- Bygga arenor – engagera och inkludera flera som gemensamt kan diskutera skilda natur- och kulturfrågor.
- Utreda alternativ till ekonomiska styrmedel inom landskapsvärden.
- Vidga målsättningen, bevarande av landskapet till hållbar utveckling av landsbygden.
- Initiera en bred diskussion om innehållet i begreppen landskap och landskapsvärden, och medvetandegöra den ofrånkomliga subjektiviteten i dem.
- Reformera det administrativa systemet – tjänstemän på länsstyrelsen är t ex begränsade i hur de kan anpassa sig till lokala förhållanden.

Industridokumentation i dialog, exemplet Akzo Nobel i Stenungsund

Under 1950 och 1960-talet utvecklades Stenungsunds samhälle från jordbrukssamhälle till ett modernt industrisamhälle. Förändringarna i bygden var omfattande, befolkningen ökade och nya yrkesgrupper flyttade till orten. Under år 2001 startade Bohusläns museum metodutvecklingsprojektet *Oil Field Girls – Petrokemisk industri i Stenungsund*, som är inriktad på en dialogisk dokumentation av en industribransch. Projektet har stöttats av Statens Kulturråd och Industrifacket, som beviljat medel till metodstudien, berättar Christine Fredriksen.

Stenungsundsprojektet startades utifrån idéer om nya former för museernas insamlingsverksamhet. Museernas verksamhet med föremålsinsamlingar har länge setts som interna angelägenheter, som inte i större utsträckning har involverat grupper eller föreningar utanför museet. Engagemanget från museernas målgrupper i denna verksamhet har varit lågt. I projektet ville vi därför pröva nya metoder, för att utveckla de etnologiska arbetsformerna. Studien var inriktad på att få en fördjupad medborgarsamverkan och att utveckla deltagande- eller dialogiska metoder i insamlingsverksamheten.

Metodutveckling var därför en viktig del av projektet. Inventarier och enskilda människors berättelser har fått stå i fokus för insamlingsprojektet. Redan på planeringsstadiet ville man ha betydande medborgarinflytande. De industrianställda skulle inte bara delta i föremålsinsamlingen och dokumentationen, utan också i metodutvecklingen. Förutom Akzo Nobel ingick tre andra petrokemiska industrier i projektet. Alla var väldigt intresserade av att delta.

Den petrokemiska industrin skapar ett säregt industrilandskap – Nuvarande Arzko Nobel i Stenungsund på 1960-talet. Foto Hans Håkansson, Bohusläns museums bildarkiv.

Ett första steg var att inrätta sk Arbetsplatsgrupper. Då ålder, kön och position ofta styr vad som är att betrakta som viktigt, försökte man att ”mixa” grupperna med avseende på dessa faktorer. Grupperna var tolv till antalet och sammanträdde några gånger för att diskutera frågor ss: Vad är kulturarvet i den petrokemiska industrin, vad ska vi samla in till museerna? Vad finns det för kulturarv i Stenungsund och vid den petrokemiska industrin? Vad tycker ni som arbetar i den petrokemiska industrin är viktigt att minnas om orten i framtiden? Ämnen som värderingar och framtid var känsliga och viktiga att diskutera. Processen krävde att de medverkande samlade sina tankar. För att de skulle kunna associera fritt hade varje möte ett omfattande tema. De teman som samtalen kretsade kring var: arbetsdagen, förändringar av arbetet, trivsel, globalisering, hälsa, demokrati, arbetskultur och framtiden. Utöver diskussionerna i arbetsplatsgrupperna, har museet haft ett utbyte med seniorföreningarna vid företagen och med Stenungsunds skola.

Bohusläns museum har inte bara intresserat sig för hur arbetet i den petrokemiska industrin såg ut för femtio år sedan eller hur arbetet ev förändrats. Man har också velat dokumentera den samtida industrin. Alla samtal dokumenterades. Materialet är mycket detaljerat och intressant att analysera, och diskussionerna kring företeelser på den egna arbetsplat-

sen har gett värdefulla värderingar och synpunkter att använda i urvalsarbetet. De anställdas förslag på föremål att bevara har utgjorts av ett brett spektra av arbetsredskap och andra ting. Allt ifrån en ögonskölj till pipelines finns bland förslagen. Vi arbetar nu med att analysera och bearbeta materialet inför att vi öppnar en utställning i början av april månad, berättar Christine Fredriksen.

I projektet har vi tagit ytterligare ett steg när det gäller att föra en dialog i insamlingsfrågor genom att skapa en webbutställning. Besökarna kan själva ge sina synpunkter, kommentarer och nya förslag. På detta sätt kan besökarna vara med och skapa utställningen. Utställningen heter ”Kulturarv Stenungsund” och är en redovisning av resultaten från arbetsplatsgruppernas diskussioner. Utställningen ligger på Stenungsund biblioteks hemsida och är ett samarbete med Stenungsunds bibliotek och med Regionbibliotek Västra Götaland. Fram till senhösten 2003 har besökarna möjlighet att bidra till utställningen och därefter permanentas den med de kommentarer och dokumentationsmaterial som har kommit in.

Som ett komplement till dokumentationen och utställningen har museet haft ett samarbete med TAM Tjänstemännens Arkiv i Stockholm, i syfte att dokumentera industritjänstemannaminnen från den petrokemiska industrin. Ett minnesmaterial och nutida dagböcker från en arbetsvecka på industrierna har samlats in från industritjänstemännen på de olika företagen. Delar av detta material kommer också att finnas i webbutställningen i dess färdiga form.

Varuvagn i materialförrådet - webbställningen vill med sina fotograferade föremål uppmana till kommentarer från besökarna. Foto: Claes Jansson, 2002.

När vi har utvärderat de arbetsmetoder som museet har prövat i projektet, så finner vi att de så kallade deltagande metoderna i insamlingen har varit berikande. Arbetssättet har gett nya infallsvinklar på dokumentation av en industrimiljö. De dialogiska metoderna har gett en mera förutsättningslös problematisering av föremålsinsamlingen och urvalsförfarandet. Museet har på samma gång fått ett intressant minnesmaterial om industriarbetet på en petrokemisk industri och om synen på det egna arbetet. Metoderna har också skapat ett större intresse för museets verksamhet ute i regionen, avslutar Christine Fredriksen.

Från veteranverkstad till multimedia show, ett samarbetsprojekt mellan Innovatum och Metall

Sista föredragshållare innan lunch var Ruth Arcini, antikvarie på Innovatum Kunskapens Hus, som berättade om ett samarbete mellan Innovatum och fackföreningen Metalls avd 112.

Innovatum Kunskapens Hus ligger i Trollhättan och driver bl a en besöksverksamhet, som

vänder sig till barn och ungdomar och handlar om teknik och naturvetenskap. Innovatum har också museala uppdrag från kommun och region.

Innovatum är beläget på NOHABs gamla industriområde. NOHAB tillverkade tidigare bl a lokomotiv, turbiner och liknande. På området finns en stor gammal industrismedja. Interiören är fortfarande intakt och maskinerna står kvar. Tillsammans med Metall avd 112 har Innovatum startat ett projekt kring smedjan.

Projektet har kommit att kallas Från veteranverkstad till multimedia show. Projektet har sin utgångspunkt i Nydqvist & Holm som bildades 1847. Smedjan var i drift fram till 1997 och sägs vara Sveriges äldst bevarade industrismedja.

Med hjälp av en rikligt illustrerad Power point presentation lät Ruth Arcini seminariedeltagarna bättre förstå vad det handlade om; med fotografier av "hammaren" på ett och ett halvt ton, ugnar, ämnen och tänger som är svåra ens att flytta (än mindre lyfta).

Bakgrunden till projektet finns i den turbulens som blev när företaget som drev smedjan gick i konkurs 1993. Numera äger det kommunala fastighetsbolaget byggnaden medan inventarierna ägs av Innovatum. 1997 gjordes ett försök att driva smedjan och visa den för allmänheten. Det var inte särskilt lätt att få lönsamhet i verksamheten, som smidde axlar till lokomotiv och liknande, berättar Ruth Arcini.

Den stora hammaren i smedjan. Foto: Åsa Olsson

Efter detta stod smedjan oanvänd. Lokalerna var på ganska sitt läge mycket attraktiva för företag som ville hyra. Smedjan var den enda byggnaden på området som stod helt intakt och hade inventarierna kvar. Det är nu som en dialog mellan kommun, Metall avd 112 och Innovatum tar sin början. Utgångspunkten var naturlig: Vad ska vi göra med smedjan?

Förutsättningarna för projektet var att smedjan och interiören skulle bevaras, smedjan skulle användas och det utan att störa grannarna. Detta är lättare sagt än gjort. Med tanke på att porslinet i kringliggande kvarter hoppar när femtonhundrakilos hammaren går igång är det lätt att tänka sig vad dataföretagen i samma hus skulle tycka om en smedja i drift, konstaterar Ruth Arcini.

Metalls avdelning 112 hade länge haft en dröm om att få starta en veteranverkstad. En gammal verkstad, med gamla maskiner där de skulle visa hur man arbetade i en gammal mekanisk verkstad. Drömmen var skisserad på att vara realiserad redan när Innovatum startade. Men först då såg man sin chans att förverkliga drömmen om en veteranverkstad i smedjan.

En arbetsgrupp bildades med tre medlemmar från Metall avd 112 och två representanter från Innovatum. De tre metallmedlemmarna, som själva hade arbetat på NOHAB, valde Metall själva ut ur de egna studiecirkelarna. Innovatum hade redan tidigare samarbetat med Metall kring en utställning.

Arbetsgruppens första uppgift blev att klargöra alla tankar kring vad det skulle innebära med en veteranverkstad. Arbetet tog sin början i vanliga ostrukturerade diskussioner, med kaffe och fikabröd som främsta instrument. Olika synpunkter om vad projektet skulle innebära ventilerades och antecknades på ett idépapper. Vilka miljöer skulle man visa, hur skulle man förklara förmännen och springpojarna, hur skulle man kunna nå ut till barn och ungdomar, hur skulle man beskriva bullret och arbetsmiljön för dem, den fackliga kampen, var några av frågorna man ställde sig.

Diskussionerna ledde till att man valde att fokusera på veteranverkstaden, arbetsmiljöfrågor och den fackliga kampen. Med detta följde nya frågor: Hur skulle dessa ämnen gestaltas och hur skulle smedjan drivas?

En veteranverkstad skulle förutom personal (dem själva), kräva stora fysiska förändringar av smedjan på ganska säkerhetsföreskrifter och liknande. Ambitionen om en veteranverkstad föreföll alltmer ouppnåelig, samtidigt som temat om den fackliga kampen fick gå ut bakvägen, när denna uppmärksammades av andra aktörer i samband med Metalls 100 års jubileum.

Med kaffe, nybakat kaffebröd och ett blankt idépapper, sätter sig arbetsgruppen ner för att diskutera fram nya möjligheter för veteranverkstaden. Denna gång gick diskussionerna snabbt. Vi hade redan arbetat in en metod för att samla tankarna och utkristallisera en målsättning, berättar Ruth Arcini. Det är under dessa diskussioner som idén om en multimedia show växer fram. Innovatum har såväl erfarenheten, som kompetensen för att genomföra ett liknande

Bilder från den färdiga multimedia showen i smedjan. Foto: Robert Nilsson

projekt. Genomförandet tog inte mer än ett halvår, diskussionerna ett och ett halvt.

Idag har Innovatum och Metalls avd 112 en fungerande multimedia show, som vänder sig till ungdomen i den gamla smedjan.

Samtalssvårigheter, om- och tillbyggnad av Ulricehamns kyrka

Under rubriken Samtalssvårigheter fortsatte Karin Lundberg, antikvarie på Regionmuseum Västra Götaland, förmiddagens inlägg. Föredraget belyste bl a de kommunikationsproblemen som kom i dagen i samband med om- och tillbyggnaden av Ulricehamns kyrka.

Diskussionerna kring en ev. tillbyggnad av kyrkan tog sin början redan på 1940-talet, då pastorat och församling önskade sig en församlingssal. Frågan aktualiserades igen 1994. Då framfördes även önskemål om att handkappanpassa kyrkan, som är i två plan. Man ville också lösa toalettfrågan.

Byggnaden har genom seklerna genomgått stora förändringar. De äldsta delarna av Ulricehamns kyrka, långhuset, är från 1400-talet. Under 1600-talet tillfogade man sakristia i norr och i söder. På 1750-talet tillkom tornet. Kyrkan är belägen i stadsparken i de centrala delarna av Ulricehamn. Kyrkan är m a o belägen mitt i den medeltida stadskärnan, som är

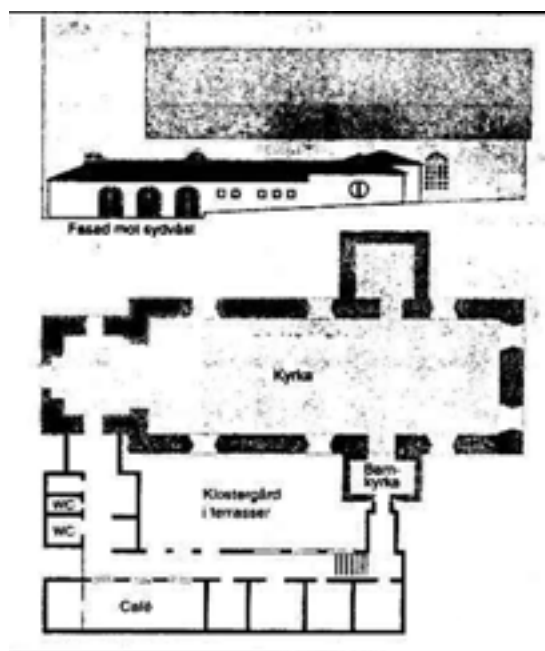
fast fornlämning. Frågorna kring om- och tillbyggnad var därför extra känsliga.

När diskussionerna tog fart 1994 var Riksantikvarieämbetet beslutande och tillståndsgivande myndighet vad gällde förändringarna av kyrkan. Redan i initialskedet var man medveten om svårigheterna från RAÄ:s sida. De kunde inte tänka sig några förändringar av den vackra interiören eller förändringar av tornet osv. Möjligtvis kunde de tänka sig en tillbyggnad i söder där det redan fanns en igensatt dörröppning – i det som upplevs som kyrkans baksida. Men även här fanns restriktioner. Tillbyggnaden fick inte vara högre än att man kunde se kyrkans befintliga vackra fönster.

1995 tog länsstyrelsen över tillståndsgivningen och lokal media börjar intressera sig för saken. *Det är känsligt att bygga om kyrkan i Ulricehamn* och *Det är extra känsligt att bygga om kyrkan i Ulricehamn*, var rubriker man kunde läsa i tidningarna vid tidpunkten.

Då man redan tidigare visste att kyrkan var belägen på fast fornlämning och att där fanns medeltida lämningar i marken, startar man en arkeologisk förundersökning. Även ifrån arkeologiskt håll konstaterar man att frågan var mycket känslig. Någon hiss kunde man absolut inte tänka sig. Då skulle man komma ner i de medeltida lagren. Arkeologerna sluter sig därmed till Riksantikvarieämbetets uppfattning och säger att man möjligtvis kan tänka sig vissa förändringar i söder.

1997 börjar man projektera ombyggnaden. Det första konkreta förslaget för tillbyggnaden var den sk Klostergårdsmodellen, en låg tillbyggnad med atrium, i söder, som inte skymde kyrkans fönster. Både läns museet och länsstyrelsen ger förslaget klartecken. Några skriftliga beslut ges inte. Det handlade om muntliga löften.

Förslaget med den s.k. klostergårdsmodellen. Arkitektriangeln i Trollhättan.

När den ekonomiska verkligheten hann ikapp bantade men ner den ursprungliga Klostergårdsmodellen till en enkel flygel för 3,5 miljoner kronor. Kyrkorådet gav förslaget sitt bifall, men då har det hunnit gå tre år och ärendet har bytt handläggare. Trots allt tycktes man vara överens om att starta ombyggnaden. År 2000 får man besök av Riksantikvarieämbetet, som gör en resa för att studera olika tillbyggnader av kyrkor. När de får se förslaget visar de sitt missnöje. Riksantikvarieämbetet skickar hem arkitekten med en påse valium och ber honom återkomma, berättar Karin Lundberg skämtsamt.

I samtal med länsstyrelsen är RAÄ överens om att det kanske finns bättre lösningar för tillbyggnaden. Nu har Miljö- och byggnadsnämnden hunnit ta del av Riksantikvarieämbetets, länsstyrelsens och läns museets synpunkter. De ger därför inget bygglov och kyrkobygget skjuts upp ännu en gång.

Samtidigt arbetar arkitekten på sitt nya förslag och i lokaltidningen förs en livlig debatt för och emot bygget. De bägge lägren är i princip

jämnstarka och kyrkoherden är av åsikten att Ulricehamns kyrka ska vara en kyrka i tiden.

Det förslag som slutligen blir verklighet innebär två tillbyggnader, på var sida om tornet. Förslaget hade redan tidigare varit uppe under processen men inte vunnit något gehör. Det fanns ingen byggnadstradition att bygga till torn. Likväl är det detta förslag som kommun, länsstyrelse och Raä slutligen enas om.

Ulricehamns kommun delar varje år ut ett pris/stipendium till Årets hus. År 2002 tilldelades priset Ulricehamns kyrka. I motiveringen kunde man bl a läsa att man visat prov på god stilkänsla och att man lagt stor möda på detaljer och utformning. Även de flesta Ulricehamnsbor var nöjda med ombyggnaden. Arkitekten lyckades utnyttja utrymmet till max och de flestas behov blev tillgodosedda, med handikapptolett och dyl.

Den färdiga tillbyggnaden. Foto: Karin Lundberg

Även om resultatet blev bra och de flesta var nöjda, så var vägen dit både lång och krånglig, berättar Karin Lundberg och efterlyser en öppen dialog redan i initialskedet av liknande ärenden. Det är viktigt att olika ståndpunkter klagas tidigt – inte minst när det handlar om tillbyggnaden av t ex en kyrka som berör så många människor. Den utdragna processen berodde till stor del på otydlighet från alla inblandade parter. Det handlade mycket om att skjuta beslut på framtiden: *Det är inte aktuellt just nu och vi tar den diskussionen sen*, var en vanlig inställning menar Karin Lundberg.

Att fråga medborgarna, en rapport från VästSOM-undersökningen

Det sista i raden föredrag var signerat Ylva Blank, antikvarie på Länsstyrelsen Västra Götaland, som berättade om Människa, samhälle, kulturarv, ett delprojekt inom det regionala arbetet med Agenda Kulturarv. I projektet har Länsstyrelsen i Västra Götaland tillsammans med Göteborgs universitet bl a gjort en medborgarundersökning. Delvis liknande enkät- och intervjuundersökningar har Riksantikvarieämbetet och andra län gjort inom ramen för sitt arbete med Agenda Kulturarv.

Angreppspunkten ser något annorlunda ut än från de exempel vi hört talas om idag, berättar Ylva Blank. VästSOM-undersökningen är framför allt en kvantitativ undersökning. Inspirationen kommer från den undersökning man gjort på English Heritage, Storbritanniens motsvarighet till Riksantikvarieämbetet. Undersökningen i Västra Götaland finansierades med FoU-medel från Riksantikvarieämbetet. Det är SOM-institutet², på Göteborgs universitet, som genomfört undersökningen. Enkäten skickades ut i till sextusen slumpvis utvalda länsinvånare i åldrarna 15-85 år, i slutet av september förra året. Undersökningen stängde i februari i år. Den geografiska omfattning är Västra Götalandsregionen samt Kungsbacka kommun och svarsfrekvensen har varit 68 %, vilket är mycket högt i sammanhanget, berättar Ylva Blank.

Enkäten omfattar totalt 107 frågor och de olika avsnitten har rubriker som; massmedier; politik och samhälle; samhälle och service; trygghet och säkerhet; teknikinnehav och Internet; aktiviteter och fritidsvanor; arbetsliv. Undersökningen innehåller dessutom en rad personliga frågor om ålder, kön, var man bor, var man är uppväxt, utbildning, föräldrars ut-

bildning, hälsa, privatekonomi, politiska preferenser etc. Data som ska användas för att relatera de olika svaren.

De frågor som handlar om kultur- och naturmiljö inleddes med två sk öppna frågor, dvs frågor som saknar svarsalternativ. *Vad i vår historia anser du vara viktigt att bevara för kommande generationer? Resp. Vad i vår samtid anser du vara viktigt att bevara för kommande generationer?* Frågorna placerades först för att undvika att svaren färgades av de förvalsalternativ som sedan följde. Förvalsalternativen rörde lokalhistoria; vikten av att bevara olika angivna objekt; vikten av att bevara – varför; osv. Förvalsalternativen är i stort hämtade från English Heritages undersökning och har paralleller till andra läns undersökningar. Likväl var det svårt att formulera frågorna. Inom sektorn är vi dåliga på att ställa frågor relaterade till en kvantitativ undersökning. Bl a frågade man invånarna om de själva valt att engagera sig någon gång. Om ja, vad gällde saken och varför tror man att bevarandet av kulturarvet är viktigt. Till sist frågade man om de det senaste året läst någon litteratur som man skulle kunna härröra till ämnet.

Ylva Blank skulle under de kommande veckorna i samarbete med SOM-institutet utvärdera resultatet. I detta sammanhang vill och kan vi därför inte närmare belysa det mycket preliminära svar som presenterades av Ylva Blank, men resultaten av undersökningen visar att kulturarv är viktigt för länsinvånarna och att det regionala kulturmiljöarbetet har ett starkt stöd. De färdiga rapporterna beräknades kunna vara tillgängliga från slutet av maj/mitten av juni 2003.

En liknande undersökning, som riktar sig till organisationer och föreningar så som t ex hembygdsföreningar i länet, planerades för att kunna genomföras under hösten 2003

² SOM är centrum för seminarie- och undersökningsverksamhet och förkortningen står för samhälle och massmedia.

AVSLUTANDE DISKUS- SION

Seminarier avslutades med en gemensam diskussion, där deltagarna fick chans att ventiler sina tankar och ge sina synpunkter på den gångna dagens inlägg.

Karin Rex Svensson agerade talman under diskussionen. Hon inledde med att påstå att vi är på rätt väg, mot vad Agenda Kulturarv i första hand syftar till, nämligen ett bättre samspel med brukarna. De som varit verksamma i sektorn en längre tid kan märka tydliga förändringar. Under 1970-talet handlade det mycket om monument, lämningar i terrängen och en normativ sektor som talade om var skåpet skulle stå. Idag har antikvarien intagit en allt mer lyssnande roll. Dagens antikvarie samtalar på bred front, med flera olika parter. Men hon underströk också att det finns mycket kvar att uträtta.

Hittills är det i första hand länsstyrelse, länsmuseum och Riksantikvarieämbetet som drivit, och som har haft det juridiska och politiska ansvaret för kulturmiljöfrågorna. Men ansvaret vilar på oss alla. När andra grupper i samhället tar sin del av det ansvaret, då är det vår uppgift att stödja dem, menar Karin Rex Svensson.

Med vilka och kring vad för vi/vill vi föra dialogen?

I vår närkrets finns redan de som är intresserade av kulturmiljövård. I stor utsträckning är det inom denna krets som dialogen förs idag. Hur väcker man engagemang hos dem som inte redan har ett självklart intresse för dessa frågor? Museivärlden sysslar primärt med monumenten. Samtidigt flyttas fokus allt mer till att omfatta även det immateriella kulturarvet. I sammanhanget blir dialogen med medborgar-

na allt viktigare. Sektorn är ännu inte helt bekväm i denna delvis nya roll. Vi måste lära oss att föra dialog på medborgarens villkor.

*Helmer Gustavsson, RAÄ, målar i runinskrift vid Hols kyrka.
Foto: Ola Erikson, RMVG*

Vilket är det bästa sättet att kommunicera?

Antikvarier och tjänstemän måste inta en mer lyssnande roll och att ta sig tid för dialog. Inte minst i informella samtal, där man sätter sig ner och verkligen lyssnar till vad brukarna har att säga. Det är viktigt att man tar skilda individers synpunkter på stort allvar. Särskilt på det lokala planet är medborgaren ofta den mest kunniga parten och de subjektiva bedömningarna är viktiga för engagemanget på bred front. Det är därför viktigt att man intar en ödmjuk hållning, påpekar Karin Rex Svensson. Processerna måste få lov att ta tid. Det handlar inte bara om att nå resultat. Dialogen i sig kan vara mycket intressant och man måste få lov att ha roligt och känna lust.

Har vi beredskap för konsekvenserna av en dialog?

Omedelbart handlar det naturligtvis om resurser. Ofta ser man lösningen i en påse med pengar och en projektledare som kan arbeta koncentrerat med frågan. Det är en farlig inställning. Vi kanske inte får mer pengar. Redan idag är efterfrågan mångdubbelt större än vad resurserna räcker till. Det är en stor utmaning för varje myndighet, institution, förening, kommun eller ideell kraft att få resurserna att räckta till. Man måste lära sig att prioritera och våga välja bort saker som är mindre viktiga.

27 år efter det att man inrättat länsantikvarier är utmaningen för oss på Riksantikvarieämbetet, länsstyrelsen och länsmuseum fortfarande att hitta ett fungerande samspel och en fungerande ansvarsfördelning. Naturligtvis ska vi samverka, men det finns också konkreta ansvarsområden som faller på

Genom samarbete mellan vägverket, länsarbetsnämnden, länsstyrelsen, hembygdsrörelsen, kommunen och länsmuseet har milstolpar i ett flertal kommuner dokumenterats och rustats upp. Foto Ola Erikson, RMVG

de olika institutionerna, menar Karin Rex Svensson.

Under förmiddagen frågade sig någon var naturvården tagit vägen i diskussionen. I Västra Götaland diskuterades länge om inte projektet skulle kallas Agenda natur- och kulturarv. På grund av nationell uniformitet gick förslaget inte igenom. Men det är självklart att natur-

vården och naturaspekten är integrerade i Agenda Kulturarv. Naturvården är viktig att ha med i diskussionen.

Kulturmiljövården förväntas hitta nya spännande och tydliga utmaningar. Men det handlar också om att på ett bättre sätt integrera kulturmiljöarbetet med museerna. På många läns museer är kulturmiljövården fortfarande isolerad. Det återstår mycket arbete innan kulturmiljövården är en självklar del av det dagliga arbetet på många institutioner.

”Resursträsket” – ekonomiska hinder och möjligheter

De ekonomiska frågorna har ofta högsta prioritet när vi diskuterar kulturmiljön. Vi diskuterar de ekologiska effekterna och talar om hållbar utveckling. Men det är de sociologiska aspekterna som bär upp utvecklingsarbetet, menar Marianne Barrljung. Kulturmiljöarbetet är beroende av människors delaktighet. Människor med kunskap och som tar ansvar. Detta är någonting primärt för att ekonomi och ekologi ska utvecklas på ett positivt sätt.

Hon ser gärna att man integrerar kulturmiljövården – att vårda, värna, och bruka – i utvecklingsarbetet. Det är utvecklingsarbetet som ger positiva effekterna på kulturmiljövården. För mig är det en självklarhet att arbeta för en långsiktigt hållbar utveckling, berättar Barrljung. I dessa sammanhang måste vi kanske också tala om en hållbar tillväxt. Det är först när vi kan tala om hållbar tillväxt, som vi kan locka fler och andra aktörer till kulturmiljövården.

Det är inom turistindustrin som man kan hitta en tillväxt ifråga om natur- och kulturmiljövården. I Skaraborg arbetar vi för en ”fågelväg”, genom fantastiskt odlingslandskap, förbi bl a Ekornavallen och Horns tegelbruk. Metoden att försöka hitta sammanhang och samar-

beta med turistorganisationer är en av framgångsfaktorerna. På så sätt når man ut till nya grupper och gör kulturarvet tillgängligt.

Sven-Olov Andreasson betonar hembygdsrörelsens stora engagemang för turismen. Engagemanget beror i stort på landsbygdens avveckling. Man försöker helt enkelt finna nya former för att locka besökare och generera pengar. Faran är att mycket av krafterna går åt att arrangera jippon framför att ta hand om det fallfärdiga torpet.

Han berättar också att man satsar pengarna på näringslivsrelaterade projekt. Varje år delar man ut 7000 kr till det företag som bäst främjat verksamheten och sysselsättning i landskapet. Syftet är att överhuvudtaget få folk att stanna i bygden.

Sören Holmström liknar "resursträsket" vid en ond cirkel. Om kulturmiljövården satsar offensivt på att få igång en lokal verksamhet som väcker politikernas uppmärksamhet, kommer också resurser att skjutas till.

Ylva Blank anknyter till Holmströms resonemang. Bristen på resurser får inte lov att passivisera. Det är bara om vi ser tillfället och tar chansen att "göra det goda exemplet", som vi kan få mer resurser. Vi måste ha någonting konkret att visa våra politiker.

Den vanligaste frågan man får när det flaggas för nedbantning av kulturbyggnadsvårdsbidragen, är om det inte finns några EU-bidrag att få, berättar Bertil Larsson. Han har själv inget svar på frågan, men berättar att man i Marks kommun just nu försöker att lokalisera lite EU-pengar till kulturmiljön och byggnader. I landskapet kan man få 30-40 % täckt av EU-bidrag och det är märkligt att man inte har tänkt på byggnaderna.

Utsikt över Stallbacka industriområde i Trollhättan. Foto Ola Erikson, RMVG.

Bidragen slår ofta ojämnt, de är nästan alltid förknippade med regionala stödområden, poängterar Karin Arvastson. Det är t ex i stor omöjligt att få bidrag i Skåne eftersom det betraktas som ett överhettat område. Trots att byggnadsvården i Skåne, på grund av den rikliga bebyggelsen, är i lika stort eller större behov av pengar.

Kommunernas betydelse för kulturmiljövården

Det är politikerna som sitter på pengarna. Då är det inte mer än rimligt att kulturmiljövården har representanter på den kommunala nivån, menar Sören Holmström. Han betonar vikten och betydelsen av en kommunantikvarie. Det är mycket av det verkliga kulturmiljöarbetet som sker lokalt, ute i kommunerna. Det saknas ett ben att stå på. Vi har Raä, länsstyrelserna och läns museerna, på nationell och regional nivå, men inget direkt kommunalt inflytande.

Karin Rex Svensson replikerar att man ifrån museerna i Västra Götaland gjort en del försök att få tillstånd en kommunantikvarie. Frågan finns absolut med på dagordningen och diskuteras mycket. Historiskt har annars

mycket av motståndet mot en kommunantikvarie drivits av museerna, som i antikvarien såg en konkurrent. Hon betonar också att det faktiskt finns en del kommunantikvarier.

I en SCB-enkät från Raä, inom Agenda Kulturarv 2002, frågade man folk vart de vänder sig med frågor kring kulturmiljön. Majoriteten svarade att man vände sig till kommunen, berättar Karin Arvastson. Däremot var det väldigt få som visste att frågorna fanns representerade på länsstyrelsen och än färre vände sig till Raä. Man trodde inte heller att länsmuseumerna var engagerade i kulturmiljövården. Häri ligger ett misslyckande från hela sektorn. Vi har inte nått ut till medborgarna med vårt budskap. Men man kan också se saken ur en annan synvinkel. Det är den egna närmiljön i kommunen som ligger människor närmast. Det ter sig därför naturligt att vända sig till den kommunala förvaltningen med sina frågor. Samverkan, kompetens- och ansvarsfördelning mellan det regionala och kommunala måste utvecklas och förtydligas. Det finns många del praktiska saker att arbeta med vad gäller det kommunala och regionala.

De människor som vänder sig till kommunen hamnar många gånger i ett vakuum, konstaterar Marie Odenbring Widmark. Var tar de vägen sedan? Arbetar Riksantikvarieämbetet aktivt för att kommunerna ska tillsätta en kommunantikvarie?

Raä håller just nu på att ta fram en strategi för hur man ska agera mot kommunerna, berättar Karin Arvastson. Tanken är inte att vi från central nivå ska direktverka med kommunerna. Det handlar snarare om en handlingsplan för hur vi kan inspirera och initiera kommunernas arbete. En punkt i handlingsprogrammet är att verka för fler kommunantikvarier.

Det är långt ifrån alla som hamnar i ett vakuum då de vänder sig till kommunerna, menar Kathleen Håkansson. Hon får ofta samtal och frågor och kan i många fall informera och förhoppningsvis engagera. I entrén har vi till exempel ett stadsbyggnadsbibliotek. Ibland hör

studenter av sig och vill ha tips om ämne för examensarbete och dyl.

Det vore naturligtvis en dröm om vi kunde få kommunantikvarier, menar Sven-Olov Andreasson. Men det får ju inte bli som med vår stadsarkitekt. Femton kommuner delar på en konsulterande arkitekt, som kommer och säger ja eller nej till bygglov, någonting vi princip skulle kunna klara själva. Åmål är den enda kommunen i Dalsland som har en stadsarkitekt – därtill en engagerad sådan. Följaktligen fick kommunen också pris som årets stadskärna. Det är naturligtvis en fråga om resurser. Majoriteten av alla kommuner befinner sig på defensiven såväl ekonomiskt, som befolkningsmässigt.

Det man skulle kunna uppnå om man var fler på en kommunal nivå är att kulturarvsfrågor inte blir ett sektorsinlägg. Ofta betraktas vi som en sektor bland alla andra, fastän kulturarvsfrågor ofta är någonting grundläggande. Man kan föra diskussionen på flera olika sätt. Kulturarvsektorn förväntas ofta göra entré i en diskussion och tala om vad vi bryr oss om och sedan kommer ytterligare någon som markerar sitt revir. Diskussionen skulle förmodligen bli mycket bredare om kulturarvsfrågorna fanns med på den kommunala nivån, tror Marie Odenbring Widmark.

Sören Holmström lyfter fram kommunens strategiska roll. Människor har någon form av förhållande till sin närmiljö, till sitt hus etc. Det är därför lättare att engagera människor kring det lokala. Ett ökat engagemang innebär samtidigt människor som är politiskt aktiva – med nya hinder och möjligheter.

Hembygdsföreningen är snart de enda ute i kommunerna som står för lite kontinuitet, understryker Sven-Olov Andreasson.

Med vilka samarbetar vi?

Marianne Barrljung, som har stor erfarenhet av lokalt utvecklingsarbete och turistverksamhet, betonar vikten av att myndigheter visar respekt för självägande. För att nå framgång måste markägare och andra brukare tillfrågas, informeras och kommuniceras i ett tidigt skede. Allt för ofta strandar dialogen redan i sin linda – när myndighetspersoner talar om för folk vad de har att rätta sig efter.

Man får inte ge sken av att medborgarna har mer att bestämma om än vad de i verkligheten har, menar Marie Stenseke. I en medborgardialog måste det finnas utrymme för brukarna att verkligen bestämma. Dialogen får inte bara vara ett led i en förutbestämd beslutsprocess. Men frågorna är många och det är inte alltid enkelt att skilja på vad som är natur, kultur eller landsbygdsutveckling. När man frågar sig med vilka man ska föra dialog ska man därför inte bara räkna in brukarna utan också andra institutioner och myndigheter, annars är det lätt att olika regionala och kommunala intressen kommunicerar olika budskap till medborgarna.

Västra Götalands kulturnämnd har gett hushållningssällskapet i regionen, i uppdrag att tillsammans med regionmuseum och i samråd med en del andra aktörer, utforma en kulturmiljöplan för det arbete som ligger inom odlingslandskapet. Det finns många olika väl utvecklade samarbeten mellan regionmuseum, Hushållningssällskapet och länsstyrelsen, sedan ett antal år tillbaka, berättar Marianne Barrljung. I samarbetet har Hushållningssällskapet främst varit nätverksbyggare, medan Regionmuseum har stått för kompetensinnehållet. Det har varit ett mycket bra sätt att samverka.

Till Byggnadsvård Nääs söker sig många som vill rusta kulturhistoriskt värdefull fastigheter. Foto: Ola Erikson, RMVG

Christine Fredriksen lyfter fram ABM-samverkan, arkiv, bibliotek, museum, som kulturkansliet i regionen vill stödja och uppmuntra. I de flesta kommuner finns det fortfarande ett bibliotek och det är en jättefin informationskanal. De kanalerna har vi använt oss av i våra projekt och det har alltid varit ett stort intresse ifrån biblioteken. Den vägen borde också kulturmiljövården kunna använda sig av på ett bättre sätt. Många bibliotek, kanske främst i de mindre kommunerna, känner att de gärna vill ha en lite ny inriktning. I Uddevalla har man till exempel flera olika projekt igång just nu. Det är samtidigt ett bra sätt till exempel för länsmuseumerna att nå ut till de mindre kommunerna – där man kanske inte har så många kontakter.

Hon understryker också vikten av att få med etnologerna i kulturmiljöarbetet. Samtliga inlägg under dagen har på ett eller annat sätt berört vikten att tillvarata det immateriella kulturarvet, berättelserna och minnena. I sammanhanget kan studieförbunden och olika studiecirkel vara en framgångsrik kanal, men också hembygdsföreningarna. Det finns säkert flera tillvägagångssätt, men det är viktigt att den etnologiska aspekten kommer med i fler sammanhang.

Även Sören Holmström vill ge etnologerna en mer framskjutande roll. På en lokal nivå är det ofta berättelserna som väcker engagemang. Berättelserna innehåller inte bara en saknad utan också en längtan framåt, menar han.

Att skapa engagemang

För att ytterligare väcka engagemang måste vi tillföra de mänskliga dimensionerna. Den äldre generationen är mycket viktig i sammanhanget. Jag och andra med mig har inte den kunskap som antikvarierna besitter, berättar Marianne Barrljung. Under dagen har det talats om dokumentation och faktaisamlande: Till vem då och till vad ska det användas? Kanske kräver delaktighet mer glädje och mer lust. Kulturmiljöarbetet är inget självändamål utan försöker förklara vilka vi är.

Ökat engagemang förutsätter att vi inom sektorn använder ett språk som folk förstår. Vi måste bli mer konkreta och lättförståliga i vårt språkbruk. Vi måste lära oss att lyssna, annars känner folk att de inte blir tagna på allvar. Hur ska vi då kunna förvänta oss engagemang? Vårt mandat kommer underifrån, utan det kan vårt handlande aldrig vinna legitimitet.

Kathleen Håkansson tycker att det är det viktigt att medborgarna får kunskap och möjlighet att se sin närmiljö med nya ögon. För tio år sedan startade hon en studiecirkel. Den tar emot nya deltagare varje termin och har nyligen flyttat till nya lokaler, en gammal butikslokal som finansierats av sponsorer och iordningställt av medlemmarna. Deltagarna är de boende i området, som kanske inte har kunskapen, men som är intresserade av att se byggnadsvården på ett nytt sätt.

Det senaste jag gjort för att väcka intresse var att starta Kultur- och framtidsgruppen, berättar hon. De har arbetat med att skaffa fram sponsorer och har just arbetat fram en bevarandeplan för området. Samrådsredogörelsen är nyss skriven och ska upp i byggnadsnämnden nästa vecka. Det ligger mycket arbete från kommunen bakom denna plan. Då är det naturligtvis bra att det finns ett engagemang lokalt, som gör det lättare att driva frågorna.

Det är någonting mycket positivt när man samlas kring den egna miljön och kulturarvet. Men det finns inte eldsjälar som Kathleen överallt, och vi på den regionala nivån räcker

inte långt, påpekar Marie Odenbring Widmark. I sammanhanget ser man hur viktig den kommunala nivån är för att räcka till. Helst skulle man vilja se studiecirkel och grupper som engagerade sig i den egna boendemiljön överallt, som kunde fungera som bollplank i den kommunala planeringen och framtidsfrågor. Tyvärr faller man tillbaka på de begränsade möjligheterna inom sektorn att agera på ett bredare sätt. Det skulle vara intressant att få vara med och engagera sig i dessa lokala sammanhang.

Hon pekar också på de goda exemplens möjlighet att skapa engagemang. I Västmanlands län har man i samarbete med landskapsvården, delat ut små medel till lantbrukare för att stödja olika mindre projekt, så som att rusta upp något kulturhistoriskt värdefull byggnad. Bidragen har givits ganska kravlöst utan några specifika antikvariska krav. Det är möjligt att fördela pengarna mellan flera mindre projekt. Av större fastighetsägare och fastighetsbolag kan man kräva att de ser efter sina "trappuppgångar" själva. Man skapar mer goodwill och engagemang genom att sponsra en bonde i Gullspång med 7000 kr för att lägga om taket. Det kan vara ett sätt att arbeta med de begränsade medel vi har.

Kulturhistorisk dokumentation vid Anten-Gräfsnäs museijärnväg. Foto Ola Eriksson RMVG

Attitydtillväxt genom skolarbetet

Jan Sjöberg uppfattar Agenda Kulturarv som någonting oerhört stort, närmast att likna vid en kulturrevolution. Han understryker att det ligger en enorm skillnad i att engagera ideella och olika föreningar, mot att nå ut och få till en attitydtillväxt på kulturarvssidorna. Han efterlyser en operativ strategi för att uppnå ett sådant mål. Ett led kan vara att tillvarata de ideella föreningar som redan finns. Hembygdsföreningarna i Bohuslän och Dalsland har ca 60 000 medlemmar i en mängd föreningar som lokalt kan kontakta och stimulera den egna kommunen, för att på så sätt, genom Kulturförvaltningen, nå ut till skolorna och få tillstånd en attitydtillväxt. I en tid där många skolor har svårt att ha råd till undervisningsmaterial kan hembygdsföreningen bistå med skilda verksamheter.

Bohusläns hembygdsförbund instiftade för ett år sedan, ett stipendium som ska premiera det bästa arbetet om den egna bygden i regionen. Skolorna informerades genom den lokala föreningen och priset är 5000 kr. Förra årets "tävling" visade önskat resultat. Vinnande arbete vittnade om ett fantastiskt arbete från både lärare och elever.

I förlängningen hoppas Jan Sjögren påverka Utbildningsdepartementet och Skolverket att skriva in kulturmiljön i läroplanen på ett helt nytt sätt. Om läns museerna och Raä har gått ut på bred front för att arbeta för detta borde vi också kunna engagera Landshövdingen för att få större uppmärksamhet. Vi är dåliga på att lansera oss medialt i den här branschen. När saken blir känd ibland folk, blir vägen också lättare.

Skolbarn lär sig se landskapets historia genom Regionmuseum Västra Götalands vandringsutställning "Spår i landskapet – vrid historien tillbaka". Foto: Ola Erikson, RMVG

Marie Odenbring Widmark tror att liknande samarbete med skolan är viktiga inte minst ur ett demokratiskt perspektiv. Eleverna och barnen får på ett tidigt stadium lära sig hur man kan påverka och förändra sin närmiljö. De får lära sig att de blir lyssnade till och att de har betydelse för framtiden. Det får inte stanna vid goda exempel här och var. Det är ofta svårt från regionalt håll att få tillstånd ett samarbete med skolan, då måste man hitta eldsjälarna annars är det i stort omöjligt. Det hade varit enklare om frågan var reglerad uppifrån. Vi har t ex försökt inleda samarbete med Naturbruksgymnasierna. Det vore positivt om de tog sig an t ex agrarhistoria, men det är trögt där också.

Arvastson menar att detta är frågor som man på Raä kan arbeta konkret med. Det skulle vara bra med centrala direktiv. På Raä har man tagit fram en metodutveckling hur man arbetar med kulturarvsfrågor i skolan, dels inom ramen för Adoptera ett framtidsminne, men också genom Storstadsprojektet kring våra storstäder. Under Arkitekturåret drevs frågan att ämnena arkitektur, form och design skulle finnas med i läroplanen. Då satt jag med i en grupp tillsammans med Skolverket, berättar Karin Arvastson, för att i det "paketet" få med även kulturmiljön. Läroplanen skrevs delvis om och på en del lärarutbildningar aktualiseras frågorna, men det är inte obligatoriskt och finns inte på alla linjer. Lärarutbildningen har

gjorts om så att alla lärare inte läser samma saker längre. Därför är det mer komplicerat att få med kulturmiljön idag än tidigare. Hon tror inte att någon för tillfället arbetade med frågan, men hyste förhoppningar om att Agenda Kulturarvs handlingsplan åter kommer att placera frågan på dagordningen.

Karin Rex Svensson avslutade med att lyfta fram vad hon uppfattade som olika röda trådar under dagen:

- Vikten av det immateriella kulturarvet – känslorna, berättelserna, minnena måste finnas med. "Fram med etnologerna!"
- Vi behöver bli bättre på och jobba vidare med; information, marknadsföring och lobbyning.
- Under dagen har vi dessutom identifierat två grupper som vi måste arbeta mot. Det är dels våra politiker, dels de "inte redan frälsta."

BILAGOR

Bilaga 1

Seminariedeltagare:

Sven-Olov Andreasson – Ordförande Dalslands hembygdsförbund

Ruth Arcini – Antikvarie Innovatum Kunskapens hus

Karin Arvastson – Riksantikvarieämbetet

Marianne Barrljung – Hushållningssällskapet Norra Älvsborg/ Västsvenska turistrådet

Ylva Blank – Antikvarie, Länsstyrelsen Västra Götaland

Christine Fredriksen – Verksamhetsledare för etnologi/SAMDOK, Bohusläns museum

Sören Holmström – Forskare vid Institutionen för miljövetenskap och kulturvård, Göteborgs universitet, tidigare kommunantikvarie i Ludvika

Kathleen Håkansson – Plantekniker Trollhättans kommun, länsombud Svenska föreningen för byggnadsvård, ”Strömslundsbo”

Bertil Larsson – Planeringsarkitekt, Samhällsbyggnadsförvaltningen Marks kommun

Karin Lundberg – Antikvarie, Regionmuseum Västra Götaland

Marie Odenbring Widmark – Antikvarie, Regionmuseum Västra Götaland

Björn Oblén – Verksamhetsledare för Byggnadsvård Näås, Regionmuseum Västra Götaland

Jan Sjöberg – Bohusläns hembygdsförbund/Hjärtums hembygdsförening

Karin Rex Svensson – Landsantikvarie/Länsmuseichef, Regionmuseum Västra Götaland

Marie Stenseke – Universitetslektor och forskare, Kulturgeografiska institutionen, Göteborgs universitet

Kristina Thorell – Doktorand, Kulturgeografiska institutionen, Göteborgs universitet

Bilaga 2

Seminarieprogram Kulturarv och medborgardialog, Regionmuseum Västra Götaland, Kulturlagret i Vänersborg, fredag den 7 mars 2003, kl 9-16.

9.00-09.30 Kaffe och fralla

9.30-9.40 Inledning och kort presentation av dagen och deltagarna. *Karin Rex Svensson, Marie Odenbring Widmark*

9.40-10.00 Medborgardialog – processer och nya arbetsformer för kulturmiljövården. *Karin Arvastson*

10.00-12.00 Medborgardialog i praktiken – exempel och infallsvinklar

”Lokal kunskapsuppbyggnad – kulturvårdsprogram Grangärdebygden” *Sören Holmström*

”Landskapets värden - Lokala perspektiv kontra centrala utgångspunkter” *Marie Stenseke*

”Industridokumentation i dialog. Exemplet Akzo Nobel i Stenungsund” *Christine Fredriksen*

”Från veteranverkstad till multimedia show - ett samarbetsprojekt mellan Innovatum och Metall avd. 112” *Ruth Arcini*

”Samtalssvårigheter – om- och tillbyggnad av kyrkan i Ulricehamn” *Karin Lundberg*

”Att fråga medborgarna - rapport från VästSOMundersökningen” *Ylva Blank*

12.00-13.00 Lunch – Sjömansbiff

13.00-15.00 Seminariediskussioner utifrån frågeställningarna och förmiddagens inlägg

15.00 Kaffe och frukt

15.30-16.00 Avslutande diskussion

Moderator: *Karin Rex Svensson*

Dokumentation: *Kristian Larsson*

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND

Kulturmiljöenheten

2003:29

Ekelundsgatan 1, 403 40 GÖTEBORG

Telefon 031-60 50 00, Fax 031-60 52 09. ISSN 1403-168X